

הסרט הזה הוא אחד
משיאי הקולנוע
הישראלי השנה

7

הארץ
www.haaretz.co.il
יום ראשון ח' באלול תשפ"ב
4 בספטמבר 2022

"ההיסטוריה הנשית התחילה להגיע אלי בחלומות"

עילית אזולאי מציגה בביתן
הישראלי בביאנלה בוונציה
דימויים ענקיים שהרכיבה
מעבודות אמנות שנוצרו
בעולם המוסלמי בימי
הביניים. בראיון היא מספרת
על הארכיון המסתורי שנתן
לה השראה, מסבירה למה
הפכה את הגברים מיצירת
המקור לנשים ומספרת איך
מצאה את השורשים המזרח
תיכוניים שלה בברלין

שני ליטמן

התחושה העיקרית תוך כדי
הסתובבות בביאנלה בונציה
ציה היא של שפע. גם שפע
יצירתי, אבל גם שפע של יופי
שנובע מהעיר הפנטסטית שבתור
כה כל זה נמצא. עיר שבעצמה היא
חלום על עבר שנחשב למפואר,
ופארו נסמך על הון שהגיע משעי
בוד ודיכוי עמים אחרים, שהיו או
רחוקים מן העין. הביאנלה הנוכח
חית מנסה להנכיח גם את האחרים
הללו, שנחשבו במשך שנים לשר
ליים וגם עולם האמנות המערבי
וההגמוני כעיני עצמו התייחס
אליהם ככאלה. אוצרת הביאנלה
צ'צ'יליה אלמני ביקשה לתקן כמה
מעגלים של הדרה. הראשון, הדרת
הנשים מהמרכז העשיר של האמי
נות המערבית ותולדותיה, ועל כן
הרוב המוחץ של האמנים

המסך מעמ' 1

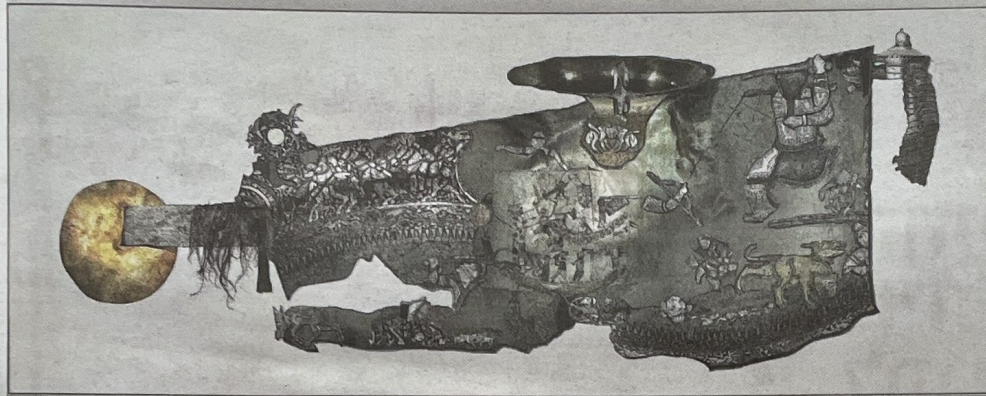
בתערוכה המרכזית הן נשים. המע- גל השני הוא של עבר והווה, ולכן לא רק העכשווי נכלל בתערוכה, אלא ניתן בה גם מקום של כבוד לאמניות שכבר אינן בין החיים. השלישי הוא של החלוקה המסור- תית שהגיע זמנה להיכחד, בין מר- כו לפריפריה, ולכן מרבית האמניות שמוצגות הן ממדינות הדרום הגלובלי שבעבר לא הוכרו כחלק מהשכבה ה"מעניינת" של עולם האמנות, ועל כן נדחקו מה- תודעה. והרביעי, הנובע מביטול החלוקה למרכז ושוליים, הוא זה של האמניות המצליחות לעומת הלא מצליחות.

קצת קשה לצאת עם מסקנה אחת חותכת כשמדובר בתערוכה כל כך גדולה ועשירה, אבל הנגי- סיונות להגדיר מחדש את גבולות הגוף, צורתו והיחסים בינו לבין העולם, חזרו על עצמם בהמון וריאציות. מעל הכל ריחפה הכר- תרת "חלב החלומות" – כשם ספ- רה של האמנית הבריטית הסוריאליסטית לאונורה קרינג- טון – שכפי שתיארה זאת האוצ- רת אלמני במאמר שלה בקטלוג, "מתאר את עולם קסום שבו החיים נוצרים כל הזמן מחדש דרך הפרי- זום של הדימיון".

בתערוכה המרכזית שמתפר- שת על פני שני אתרים – הארס- נלה והגרדיני – וגם ברבים מהבינאים של המדינות, אפשר לפגוש המון יצורים מטוגנים שר- נים. יש שם יצורים בעלי איברים אנטיים ורגליים של רמש, גוף של כלב ופנים של אדם, מכונות שיצאו משליטה והתחילו להפגין תודעה אנושית ורגשות, יצורים עתידניים שתוכננו לפני מאה שנה, נשים שנולדו מביצה, פסלי ענק של נשים ללא רגליים וללא עיניים, כלים ארכיאולוגיים שנ- ראים כמו יצורים חיים ועוד.

כאשר עילית אוולאי הציעה את הפרויקט שלה לוועדה שהייתה אמורה להחליט מי יציג בביתן הישראלי בביאנלה, היא עוד לא ידעה מה תהיה התימה של התע- רוכה המרכזית. אבל מתברר שהי- פרויקט שלה, שנקרא "מלכות" (QUEENDOM), התאים מאוד לנשיא הוה. על קירות הביתן תלויות עבודות גדולות שבהן נראים ספקי-יצורים ספק-כלים, בעלי קודי מתאר שלא יוצרים צורות מוכרות. הדימויים מורכבים מחיבורים בין פרטים מתוך עבודות אמנות שנוצרו בעולם המסולמי- בימי הביניים בטכניקת מלאכה ייחודית של שיבוץ מתכות יקרות בכלים מפלתי, ונקראה "עבודת דמשק" או "עבודת מטול".

אוולאי קיבלה את ההזדעה על בחירתה תמישה תודעים כלבד לפני הפתיחה, טווח זמני בלתי סביר. למרבה המזל, הפרויקט שלה כבר היה בשלבי עבודה, ועדיין, נדרשה התנייחות חריזות מיוחדת

מלכות, 2022. "הוספתי שיעור וחוזה, והורדתי ראשים לא לרונוטיים. הפכתי נסיך לנסיכה" צילומים: באדיבות האמנית ולריה ברוורמן / צילום: יאנס זיהה; צילום השער: אריב היגוא

"זה לא שברלין היא איזה גן עדן. ממש לא, יש זה את העניינים שלה. אבל זה נותן איזו שכבה נייטרלית, לחיות במקום שיש לו תפיסת מרחב אישי, שהיומיום עולה כמעט מחצית המחיר"

כדי לעמוד בלוח הזמנים הצפוף. "למולי התחלתי עם הפרויקט הזה שנה וחצי קודם. ברגע שקיבלתי תשובה חיובית, יחד עם ד"ר של הרטן האוצרת, פשוט הקמנו צוות, תוך חודש. היינו צריכות אדריכל, איש סאונד, תחקירנים וחוקר איסלאם. עשינו ראינות ורצינו גם להוציא ספר שיושק עם הפתיחה עצמה. עבדנו בלי הפסקה".

זה לא הרתיע אותך שזמן העבודה מאוד קצר? "זה היה מבהיל, אבל נגלל שכבר היה לי קילומטרו, זה הר- גיש לי שזה נועד להיות. וגם הצ- וות קם כל כך בזרימה, וזה פשוט עבד".

לא מקומם שככה זה עובד? "סופר מקומם. זה לא בסדר, אבל לא מעניין אותי להתעסק בוה. יש לי הרבה מה להגיד על המעמד של אמנים בארץ, על שבר אמן, על מה מותר ומה אסור על קולגת שלי ששורדים בקושי הם אמנים מדהימים. אבל כשקיבלתי את ההודעה, פשוט יצאתי לדור".

פגנת אמנות אסלאמית

הרעיון לפרויקט הגיע מאריכון נשכח של חוקר האמנות האיסלא- מית דיוויד סטורם רייס, ששכן במזיאון האיסלאם בירושלים. סטורם רייס היה יהודי יליד אוס- טריה שהגיע לאנגליה ושירת במחלקת המודיעין של הצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. אוולאי מספרת ששמעה ממכריו שהוא זה שמצא את גופתו של

היינריך הימלה, שהתאבד לאחר שנקלח בשבי בסוף המלחמה. סטורם רייס התגורר תקופה מסוימת בפלשתינה, ושוטט במר- ויאונים בעולם כעקבות חפצי האמנות האיסלאמיים שחקה האוסף שהגיע למזיאון לאחר שרייס שם קץ לחייו ב-1963. נגיל 49, כלל כ-10,000 צילומי מאקרו, כלומר תקריבים של פרטים קטנים מאוד שהיו חלק מכלים איסלא- מיים מימי הביניים. סטורם רייס יצר את הצילומים הללו כחלק ממחלת המחקר שלו. הכלים נוצרו במקומות שונים במזרח התיכון, והם נחשבים לפסגות האמנות האיסלאמית של ימי הביניים. במשך עשרות שנים שכן אריכון הצילומים בספרייה של מוזיאון האיסלאם, בתוך ארונות שנבנו במיוחד.

מי שהסבה את תשומת ליבה של אוולאי לאוסף הצילומים הזה הייתה האוצרת נעמה ברוש, שהכי- רזה אותה מפרויקט קודם. ברוש גילתה שמזיאון האיסלאם עומד לזרוק את הארכיון של סטורם רייס, יותר מחשבה שהוא לא רלוונטי יותר למחקר העכשווי. היא ידעה שאולאי בעצמה משת- משת בטכניקה של צילומי מאקרו כעבודתיה, וחשבה שהארכיון

מלכות, 2022. "נשים, מזרחיות וערביות, היו חלק מהפרויקט"

רוב על ידי שליטים שביקשו לפאר את מעליהם. "הכלים מס- פרים סיפור, יש עליהם איקונוגר- פיה. רואים עליהם בעיקר סיגנות של ציד או קרבות היאבקות, שהיו סוג של בידור, או מסיבות שפע למיניהן. לא כל אחד יכול היה להרשות לעצמו דבר כזה, כי העי- בדה הייתה מאוד עדינה. עם הש- נים, אם לא שומרים עליהם טוב, כל השיבוצים נושרים. אלה היו מתנות שהוענקו במסגרת ני- שואים פוליטיים, מתנות בין שליטים. בעין של התקופה, אלה

למקומן של הנשים בתהליך, ולד"ר שבה נמחקה תרומתן מההיסטוריה של היצירה ומההיסטוריה של התקופה בכלל. "התבוננות" בכלים האלה וראיתן שמה שחסר בתקופה הזו, בין המאה ה-11 עד המאה ה-15 וגם אחריה, זה היסטוריה נשית. כל הדמויות נסיפור הם גברים."

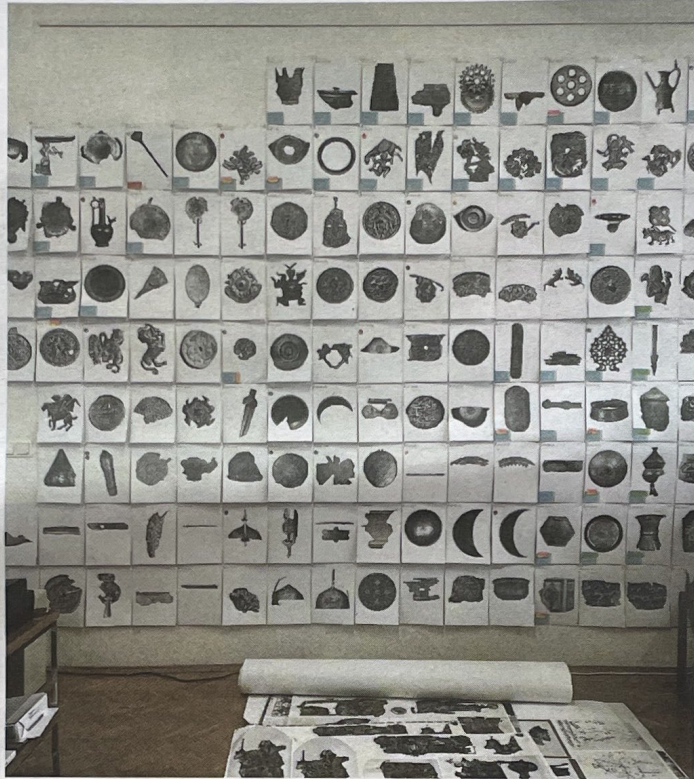
הטכניקה המיוחדת שבה נוצרו הכלים החלה באפניסטן, ומשם נעה בהתאם למלחמות ולכיבושים ברחבי המזרח התיכון. "שטיינג'ס" חאן כבש את אפניסטן, הסדנה הוו לטוריה, ושם זו גם הפכה למלאכה מאוד יהודית. ברצונו שזה הגיע למערב, האירופאים התחילו לבקש דברים ספציפיים – ריקועים על מאפרות, דלתות שלמות, או ירהוט, וגם התעלה השתנה. זה איבד את המקור והתפקיד הספציפיים שזוהו לו. זה איבד את הקשר לסמל תרבותי מקומי."

מה בעצם עניין אותך בצילום מים האלה של הכלים?

"זו הייתה אינטואיציה, שיש פה קול שעומד להיעלם. בהרבה פרויקטים למדת לא להטיל ספק באינטואיציה הזאת. אני לא משת במשת במצלמה ככלי לתיעוד מציאות כמו סנפשוט, שלוקח רגע מכריע, אלא סורקת את האובייקטים, סנטימטר אחרי סנטימטר. פעולה הזאת אני מגיעה לזה שאין בעצם נקודת מבט. אין גבה ואין נמוך, אין משהו שנמצא מאחורה ומשהו מקדימה. אני ר"ר צה מחקר מתמשך שלאט לאט מספר לי מה יש שם."

אוליא התעניינה בספרו האיש של סטור רייס, למרות ואולי בזכות המסטרן שאפץ אותה. אבל ברצונו שיועד הבחירה הייתה לא שיועד תציג כביתן הישראלי בביאנלה, החליטה לה"הכנת" שיהיה ליוונים אחרים. מהפך זה שונה, ואני צריכה לפנות לדמיון. הסתכלתי על האר" כיון הוה ועל הגבר הלכו הוה שחוקר תרבות שאינה שייכת לו, הסתכלתי על הסיקיות של האר" כיון שלו, הסתכלתי על הכלים ואמרת, אין פה שום היסטוריה נשית. ואו אמרת, נתחיל פרק חדש. ופשוט התחלתי לפרק את צילומי המקור של סטור רייס לפרגמנטים עוד יותר קטנים, ול"עשות להם מיגרוו מתחש".

במיגרוו מחדש אוליא מחב" ונתן לכך שהיא הפכה את הגברים המרוקעים במכתב לחלקי דמויות נשיות. "הוספת" שיער וחווה הורדת ראשים לא רלוונטיים. הפכתי נסיך לנסיכה. יצירתי כ-2000 חלקים כאלה, ואו התחלתי תי פשוט לחוש את העולם הוה שמתדיר את עם. תמיד הייתה שום היסטוריה נשית מסופרת, אני בטוחה שוהי שוהי לון מה להגיע אבל פתאום היא התחילה להגיע אלי באופן שלא הכרתי מפרויקטים אחרים. אם זו בחלל מות, אם זו פשוט בתחושה שאני לא לבד. שיתופי הפעולה כפ" רייקט הוה זו בעיקר עם נשים, או עם גברים עם אלמנט נשית, כמות רגע אמרתי לדיויד סטור רייס, עד כאן, תדבר רבה,

לאחר שריים שם קץ לחייו, התגלה האוסף שלל כ-10,000 צילומי מקורו של פרטים שהיו חלק מכלים איסלאמיים צילום: באדיבת האמנית גולריה בורוורן / צילום: עילית אוליא, המחייאון לאמנות האסלאם, ירושלים

"הקמה של התערוכה הוה הזמן הכי מקסים בביאנלה, כי רואים הרבה אמנים ואת הצוותים שלהם, כולם מנסים אבק, כולם הולכים לאכול עסקית צהורים בפרידו. שוה בית הקפה הצמוד לגרידיני. אחרי הפתיחה האוכלוסיה משתנה לגמרי, ואת מקומם של האמנים המאובקים תופסים גלריסטים ואספנים ואוצרים ועיתונאים, וכ" בר אין מקום לשבת בפרידו. קיבלתי שוק אחרי הפתיחה, אבל הקשר יכול לבוא לידי ביטוי רק בברלין."

"כן. דווקא בברלין. בארץ לא הייתי יכולה לעשות שיתופי פעו" לה כאלה."

רק עכשיו, אחרי חמש שנים בברלין, אוליא מרגישה שהתח" לה להבין איפה היא נמצאת. "חמש שנים למישורו שמגיע לבר" לין זה כלום זמן. זו התחלה של להבין ממה מורכב השדה, ולהב" ליה לבטא את השמות של הגל" ריות בלי להסתכל איך זה כתוב. מה שהביא אותה לברלין היה פרויקט אמנות עסקס בהסכמי ההעברה – ההסכמים השניים במחלוקת בין המפלגה הנאצית לבין התנועה הציונית לפני המ"חמה – נמשך שלוש שנים. עם הזמן, לדבריה, איבדה את היכר" לת לחזור "אני שוה, אני לא ווה מהמקום. הייתי חוק בתוך הוראה ובסטודיו שלי, ואני לא חושבת שהיה לי אומץ לווה, אלמלא כן הווג, אבל תווחה זו לא דבר פשוט לי בכלל. והמיקום הוה טוב, כי מברלין כל אירופה גי" שוה. חסר לי המוחזר אבל עם הזמן איבדתי את היכולת לחזור."

מה זה אומץ?
"הוה התחיל מהביקור הראשון בישראל, שכל חמש קודות נבחרו ממשוה. שכארת חי בישראל אתה לא נבהל מוה שמישוה צופה, או מסאונד נורא חזק. אבל בגלל שאין כאן את חדירת הגבולות התמידית הזאת, לאט לאט השת" שכבת. המון דברים העדנו, אפילו ברמת הקול. לא צריך לעצוק. זה לא שברלין היא איוה גן עדן. ממש לא, יש לה את העניינים שלה. אבל זו נתון איוו שככה גייטרליתי, לחיות במקום שיש לו תפסיט מרחב אישי, שהזמיוו עולה כמעט מח" צית המחיה שיש המון תקציבים לאמנות. יש אמנות מאוד טובה בארץ, ביוק בגלל המתח הוה. אבל איוו כבר לא צריכה את זה. זו כבר ביטל אין, לצערי, המקום הוה שיש בו את האש או את החרדה, כל הרשוש שהם כטובו נורא גבוה. הייתי מסיק שנים בישראל. ווה כמו שייקח לי הרבה שנים להתענע לשמש חזקה, ישירה, עם 80 אחוז לחות."

התעמלות בוקר

1. בתולדות גרמניה מה הייתה חלילה קרולינה אקילה?
 2. בתולדות עיראק, מה היה הישגה הגבוש של היהודיה רנה דגרה, כ-1947?
- תשובות בעמ" 10

היה עם פליטה סורית שפגשה בברלין ואסור לפרסם את שמה, שעבדה כתחקירנית בפרויקט.

להרגיש בית

אוליא נולדה ביפו להורים שהגיעו לישראל ממרוקו. לאביה הייתה חברת תקליטים שהפיצה מוזיקה מהעולם הערבי בישראל, בין השאר את האלבומים הראשון גים של פריד אל ארטש, אום כל" תום, ריימינדו ולהקת "שפתיים". לאי מודה שהותפעה כשהפרויקט שלה נבחר לייצג את ישראל בביאנלה, בגלל הנוכחות החזקה של תרבות מוסלמית וערבית בתוכה. "בשכילי זו הייתה חוויה מתקנת, מבלי שויהיתי לפני כן שמשוה היה שבור. אבל תוך כדי העבודה, כן מצאתי שבר אצל. התאורגמנטיקה של הכלים וגם ש" תוף הפעולה שעשיתי עם נשים מהעולם הערבי בפרויקט, זה ה" גיש כל כך בית".

בגלל שבכל זאת מדובר בפ" רויקט שממומן על ידי משרד החוץ ומשרד התרבות ומייצג את המדינה, הרגשת שיש פ" קוח, דברים שמצפים ממך לא להגיד?

"בטוח שהרגשתי את זה, אבל עשיתי את דרכי בשביל לתת את החשובות הנבונות בזמן הנכון ול" עשות מה שאני רוצה".
איך זה בא לידי ביטוי?
"לא יודעת אם כדאי לנו לדבר על זה. בסופו של דבר הייתה יותר תמיכה מלא תמיכה".
מה חשבת על האירוע עצמו, על הביאנלה כמעין אירוע שא" על עולם האמנות בישראל?

"אחרי הפתיחה של הביאנלה האוכלוסיה משתנה לגמרי, ואת המיקום של האמנים והעיתונאים קיבלתי שוק לראות פתאום את ההיררכיה. זה אירוויזיון של אמנות"

אני אקח את החוט מאיפה שה" שארת אותה, ואני ממשיכה".
אוליא החליטה לנסות לשחזר לפחות חלק מהשיטות שבהן נוצרו הכלים במקור. "צילמתי במקור חלקיקים של נושות ופלוו וחבב וכסף, יישנתי אותם בכל מיני צו" רות, כמו לדרוס אותם עם הרוב" שלי, או לשרוט אותם, ואו התחלתי לשכך אותם כשכביקות שונות על קנבסים. התחלתי כתיבה רזואלית של היסטוריה נשית, או של היס" טוריה אחרת, אותו מקום."

הרצאה שהתקבלה היא אותם דימויים גדולים, ספק כלים ספק דמויות, שמורכבים מחלקים שב" מבט מקרוב אפשר לזהות עליהם דמויות נשים כסיטואציות שר" נות, וגם חיות וכלי נשק וצוחים. אוליא מבדירה אותם "לחות שב שברו מלוח גדול יותה, שמספר אישיה היסטוריה, ואומרת שהם עוסקים בסוף העידן הפטריארכלי".
אוליא לא הסתפקה רק בתצוגה בתוך הבית, אלא החליטה לשנות את האדריכלות של הבית עצמו, באופן שבוף העידן הפטריארכלי" שה על ההיסטוריה, לפחות זו של ישראל בביאנלה. וכך במקום הכ" ינחה מעברית הרגיחה של הביתן שתכנן ובארכט בשנת 1952 בס" גנן הבינלאומי, אוליא פתחה את הקיר האחורי של הביתן,